

Politika závisti

Jozef Duháček

25. marca 2024 ✝ Spoločnosť ✝ Filozofia

Politická scéna dnešného sveta, a nezáleží na tom, či na demokratickom a liberálnom Západe alebo inde, má jednu dôležitú spoločnú črtu. Teraz nehovoríme len o „profesionálnej politike“, poslanci, ministri, parlamenty a pod., ale o politickej scéne ako celku, so všetkými komponentmi. Stranami, mimovládkami, voličmi, médiami, korporáciami, ľuďmi za oponou. Tento spoločný menovateľ je závišť. V článku sa pokúsim priblížiť pár myšlienok katolíckeho filozofa Edwarda Fesera, ktorými sa snažil uchopiť príčiny a načrtnúť východiská z tohto stavu.

Alegória na závišť

zdroj: picryl.com

Ideológia, ktorá v posledných rokoch dominuje ľavicovej politike, má mnoho mien: kritická sociálna spravodlivosť, politika identity, „woke“, atď., a spája viacero čiastkových hnutí – kritickú rasovú teóriu, teóriu queer a LGBTXY, feminizmus štvrtej vlny a iné. Jednotiacou témou je presvedčenie, že nerovnosť je nespravodlivá vždy a za každých okolností, takže dosiahnutie sociálnej spravodlivosti je možné len vynútením všeobecnej rovnosti. Nerovnosť sa považuje za znak, prejav pretrvávajúcej a štrukturálnej nespravodlivosti a jej odstránenie je najvyšším imperatívom. Toto odstránenie sa následne považuje za dôsledné uplatňovanie princípov spravodlivosti, ku ktorým sa moderný Západ zaviazal. O heretickom pozadí woke ideológie sme písali na našom portáli už niekoľkokrát, napríklad aj tu:

<https://christianitas.sk/woke-nova-tvar-starej-heresy/>

Edward C. Feser

zdroj: wikimedia commons

Feser správne ukazuje, že dnešný dopyt po spravodlivosti nemá vlastne so spravodlivosťou nič spoločné, ale vyrastá z jedného zo siedmich hlavných hriechov – závisť. Moderní ľudia to nevidia, pretože tento konkrétny hriech je dnes všadeprítomný a v modernej západnej spoločnosti hlboko zakorenený. Aby toto tvrdenie dokázal, približuje nám Feser názory dvoch vplyvných západných mysliteľov, ktorí o tejto téme obširne písali – Tomáša Akvinského a Friedricha Nietzscheho. Títo dvaja myslitelia sa však absolútne odlišujú. Nietzsche chcel kresťanstvo hrubo a vulgárne zosmiešniť a použil svoj vlastný opis závisť v kritike kresťanstva, ktorú smeroval priamo na Anjelského učiteľa, sv. Tomáša. Je dôležité si všimnúť, že analýzy závisť, ktoré títo myslitelia podávajú (na rozdiel od aplikácie týchto analýz), sú kompatibilné a komplementárne. A obe odhaľujú korene dnešnej posadnutosti spravodlivosťou v neresti a nie v cnosti.

Akvinský hovorí o závisť na viacerých miestach a systematicky v Sume teológie (časť II-II, otázka 36).

Závisť, ako hovorí, je „**smútok nad dobrom druhého**“. Spomínané dobro môže byť čokoľvek. Môžu to byť peniaze, talent, sláva, pekný dom, krásna manželka alebo šťastná rodina. Môže to byť pokoj mysle, poznanie, morálna cnosť, duchovný pohľad, blízkosť k Bohu. Samotná skutočnosť, že druhá osoba má toto dobro, je pre závistlivú osobu bolestivá.

Toto si vyžaduje upresnenie, ktoré Akvinský podáva. Nie každý druh smútku nad dobrom druhého znamená závisť. Predpokladajme, že niekto, kto chce ublížiť svojmu blížnemu a získa moc, vplyv a prostriedky, pomocou ktorých by to mohol urobiť. Napríklad získa v zamestnaní vyššiu pozíciu, vďaka ktorej môže blížneho vyhodiť. Takáto pozícia je určite dobrom a ohrozený človek prirodzene smúti, že ju dotýčny dosiahol. Ale to nie je závisť. Ide o úplne zdravý záujem o svoje vlastné blaho a blaho svojich blízkych. Alebo môže byť človeku ľúto, že sa niekto teší z nejakého dobra, pretože ho získal neprávom. To tiež nie je závisť. Je to rozhorčenie nad nespravodlivosťou. Alebo niekto dosiahol nejaké dobro, o ktoré sa iný neúspešne usiloval a to je pre človeka príležitosťou k smútku – nie preto, žeby sa nejakým spôsobom pohoršoval nad tým, že ho má ten druhý, ale jednoducho preto, že to pripomína človeku nenaplnenú túžbu. To tiež nie je nevyhnutne závisť. Človek len túži dosiahnuť rovnaké dobro.

Závisť je smútok nad dobrom druhého, nielen nad nedostatkom dobra u seba samého. Zdrojom bolesti je samotný fakt, že ho ten druhý má. Nie obava, žeby ten druhý mohol použiť toto dobro proti nám, alebo preto, že ho získal neprávom. Akvinský hovorí: „**Smútime nad dobrom človeka, pokiaľ jeho dobro prevyšuje naše; toto je vlastne závisť a tá je vždy hriešna.**“ Závistlivca bolí jednoducho skutočnosť, že ten druhý má viac určitého dobra. A nerovnosť sama o sebe – nie spôsob, akým vznikla ani to, k čomu by mohla viesť – prináša smútok. Dôvodom je, že „dobro človeka, ktorému závidia, vnímajú ako prekážku vlastnej dokonalosti“.

Tu sa ukazuje, že závisť môže vyrastať z hriechu pýchy a Akvinský zastáva názor (v Sume teológie, časť I, otázka 63), že presne toto sa stalo v prípade padlých anjelov. Bolo to pre ich pýchu, že títo anjeli „smútili... nad Božou výnimočnosťou“, ktorá je väčšia ako ich vlastná, a „túžili byť ako Boh“. Iste, nie je hriech chcieť byť ako Boh takým spôsobom, ako to Boh sám umožňuje prostredníctvom svojej milosti. To však nebolo dosť „dobré“ pre padlých anjelov, ktorí sa pohoršovali nad tým, že na to potrebovali božskú pomoc a že tú dokonalosť nemali zo svojej prirodzenosti. Akvinský píše:

Diabol túžil byť ako Boh... v tomto ohľade - **že túžil po takom poslednom cieli, ktorý by mohol dosiahnuť mocou svojej vlastnej prirodzenosti a odvrátil sa od nadprirodzenej**

blaženosti, ktorú dosahuje Božou milosťou. Alebo, ak si ako svoj posledný cieľ želal podobať sa Bohu, čo mu umožňovala milosť, snažil sa to dosiahnuť silou svojej vlastnej prirodzenosti; a nie z Božej pomoci podľa Božieho nariadenia.

To, že existuje **prirodzená nerovnosť** medzi anjelskou dokonalosťou a božskou dokonalosťou, a že tá prvá sa ani len nepribližuje tej druhej, bez pomoci Toho, kto je dokonalejší, to je pre démonov neznesiteľné. Je to pre nich nespravodlivosť, ktorá ich bolí ako urážka ich pýchy. Tento pocit je v démonoch taký hlboký, že podľa sv. Tomáša, „keď nás diabol zvádza blížnemu závidieť, láka nás k tomu, čo má v jeho srdci ústredné miesto“.

Sv. Tomáš Akvinský na obraze Bartoloméa Estebana Murilly z roku 1650

zdroj: wikimedia commons

Závisť dusí. Akvinský poznamenáva, že tak ako „nenávisť je dlhotrvajúci hnev“, tak aj „každá závisť je niečím dlhodobým“. A ako závisť má svoj zdroj v pýche, iné hriechy majú svoj pôvod v závisť. Akvinský hovorí, že závisť má „dcéry“ – hriechy, ktoré ju nasledujú ako prirodzené vedľajšie produkty. Závisť sa snaží očierniť človeka, ktorému závidí, „znevažovaním cností toho druhého alebo tým, že o ňom hovoria zlé veci“, takže závistlivci „znevažujú každé dobro a zveličujú každé zlo svojho nepriateľa“. Navyše, „závisť niekedy prerastá až do nenávisti, a to tak, že ľudská bytosť... si absolútne želá nešťastie toho druhého“, čo vedie k „radosti nad tým, keď iní trpia nepriazňou osudu“ (ibid.). Keď sa toto zlé želanie splní, závistlivý človek zažije akúsi neusporiadanú radosť.

Vo svojej rozsiahlej rozprave o hriechu nenávisti v Sume teológie (časť II-II, otázka 34) Akvinský identifikuje závisť ako jej hlavný zdroj. Hovorí, že „keďže závisť je smútkom nad dobrom nášho blížneho, z toho vyplýva, že dobro nášho blížneho sa nám stáva nenávideniahodným, takže „zo závisť pochádza nenávisť“.

Nietzscheho opis závisť Akvinskému neodporuje (hoci jeho použitie ku kritike kresťanstva určite áno). Existujú však rozdiely v dôraze. Nietzsche tiež chápe závisť ako smútok nad tým, že iná osoba má viac dobra. Dôsledne sa však tvrdí, že je to väčšia moc iných, ktorú závistlivec neunesie. Rovnako ako Akvinský, aj Nietzsche považuje nenávisť za prirodzené pokračovanie závisť. Oveľa väčší dôraz však kladie na to, ako

môže závišť a nenávisť, ktorú plodí, prerásť do kypiaceho a jedovateho odporu so zámerom zničiť svoj predmet.

Nietzsche však Akvinského predčil v opise toho, ako sa neresť závisť môže maskovať ako cnosť. V knihe *O pôvode morálky* totiž hovorí, že „**resentiment** (*resentiment je knižný a odborný výraz označujúci záporný emocionálny postoj prejavujúci sa pocitom krivdy, nenávisti a pomstychtivosti voči (reálnemu či domnelému) pôvodcovi krivdy alebo urážky. V psychológii sa týmto výrazom označuje negatívny emocionálny postoj.*) sa sám stáva tvorivým a rodí hodnoty“, pričom vytvára celý systém morálky, pomocou ktorého môžu závistlivci dosiahnuť „imaginárnu pomstu“ nad tými, ktorým závidia. To vyžaduje inverziu morálneho poriadku – najmä akejkolvek morálky, ktorá by osobe, ktorej je závidené, umožnila mať to, čo závistlivcovi chýba. Vlastníctvo tohto dobra osobou, ktorej je závidené Nietzsche hodnotí ako nemorálne:

Treba sa pýtať... kto presne je v zmysle morálky resentimentu „zlý“. Odpoveď vo všetkej prísnosti znie: presne ten „dobrý človek“ s inou morálkou, presne ten ušľachtilý, mocný muž..., ale zafarbený inou farbou, interpretovaný iným spôsobom, inak videný jedovatým okom resentimentu.

Nedostatok závideného dobra u závistlivca Nietzsche hodnotí ako pozitívne cnostný práve preto, že ho to odlišuje od údajne zlého človeka, ktorému závidí. „Slabosť závistlivého človeka... spočíva v niečom záslužnom“, niečom, čo ho robí „lepším ako mocný“ a skutočne „znamením, že je vyvolený Boží“.

Po tretie, túžba závistlivých ľudí vidieť ako tí, ktorým závidia trpia, a sú zbavení dobra, ktoré vlastnia, sa tým javí, ako túžba dať veci do poriadku. „To, po čom túžia,“ hovorí Nietzsche, „nazývajú nie pomstou, ale „triumfom spravodlivosti“; to, čo nenávidia, nie je ich nepriateľ, nie! Nenávidia „nespravodlivosť“. Týmto spôsobom sú „vznešené slová a postoje“, „ušľachtilá výrečnosť“ a „klamstvo použité na zamaskovanie toho, že (ich) nenávisť je nenávisťou“.

Pre Nietzscheho, ako aj pre Akvinského platí, že je to nerovnosť ako taká, ktorá pohoršuje závistlivcov, a Nietzsche si všíma, že moderná rovnostárska politika je príkladom tejto vykonštruovanej morálky resentimentu. V knihe *Tak povedal Zarathustra* píše:

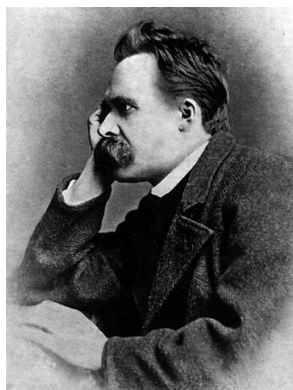
Vy kazatelia rovnosti. Pre mňa ste tarantuly a tajne pomstychtivé...

„Spravodlivosť pre nás znamená práve to, aby bol svet naplnený búrkou našej pomsty“ – takto sa (tarantuly) medzi sebou rozprávajú. „Vykonáme pomstu na všetkých, ktorým nie sme rovní“ – tak sa zaprisahávajú tarantuly. „A „vôľa k rovnosti“ bude odteraz názvom pre cnosť; a proti všetkému, čo má moc, chceme pozdvihnúť naše volanie!“

Vy, kazatelia rovnosti, tyranománia bezmoci z vás kričí po rovnosti: vaše najtajnejšie ambície byť tyranmi sa tak zahaľujú do cnostných slov. Zarmútená domýšľavosť, potláčaná závišť – možno namyslenosť a závišť vašich otcov – z vás sršia ako plameň a ako šialenstvo pomsty...

Nedôverujte všetkým, v ktorých je mocný pud trestať... Nedôverujte tým, ktorí veľa hovoria o ich spravodlivosti! ... Keď sa nazývajú dobrými a spravodlivými, nezabúdajte, že by boli farizejmi, keby len mali – moc...

Hlásatelia rovnosti a tarantuly... sedia vo svojich dierach, jedovaté pavúky, obrátené chrbtom k životu, hovoria v prospech života, ale len preto, že chcú ublížiť. Chcú ublížiť tým, ktorí teraz majú moc.

F. Nietzsche, 1882

zdroj: wikimedia commons

Nietzsche nepripisuje resentimentu spravodlivosť a trest nakoľko sú skôr také, ako ich chápe rovnostár. V knihe *O pôvode morálky* výslovne odmieta tvrdenie, že pojem spravodlivosti ako takej má korene v resentimente. Tradičná idea, že spravodlivosť je nepredpojaté uplatňovanie neosobných zákonov, aby sa udržal poriadok, Nietzsche prijíma a dáva ju do kontrastu s morálkou odporu a pseudospravodlivosťou osobných krívd:

Keď sa naozaj stane, že spravodlivý zostane spravodlivý aj voči tým, ktorí mu ublížili... toto je kus dokonalosti a najvyššieho majstrovstva na zemi...

Podobne „pud trestať“, ktorý Nietzsche odsudzuje vo svojom diele *Tak povedal Zarathustra*, súvisí konkrétne s trestaním motivovaným nenávisťou k silným. Neodsudzuje trestanie tých, ktorí podvracajú základné právo a poriadok. Naopak, samotné odmietnutie trestať takýchto zločincov Nietzsche stotožňuje s rovnostárskou morálkou resentimentu. V knihe *Za dobrom a zlom* píše:

V dejinách spoločnosti existuje okamih, keď sa spoločnosť stáva patologicky tak mäkkou a nežnou, že okrem iného stojí aj na strane tých, ktorí jej ubližujú, zločincov, a robí to celkom vážne a úprimne. Trestať sa jej akosi zdá nespravodlivé a je isté, že predstava „trestania“ a „povinnosti trestať“ ju zraňuje, vzbudzuje v nej strach. „Nestačí len zločínca spraviť neškodným? Prečo stále trestať? Samotné trestanie je hrozné.“ S touto otázkou si morálka stáda, morálka bojovnosti pripravuje svoj konečný ortiel.

Pre závistlivcov, hovorí Nietzsche, je najvyšším víťazstvom prinútiť tých, ktorým závidia, osvojiť si ich zvrátenú inverziu morálky, a tak pohrdať sebou samým tak, ako nimi pohrdajú závistlivci. V knihe *O pôvode morálky* hovorí:

Všetci sú to muži resentimentu... neukojiteľní vo výbuchoch hnevu proti šťastnejším, a v maškaráde pomsty a hľadani zámienky pre pomstu. Kedy dosiahnu konečný, delikátny a najvznešenejší triumf svojej odplaty? Nepochybne vtedy, keď sa im podarí otráviť svedomie šťastlivcov svojou vlastnou biedou, ba všetkou možnou biedou natolko, že sa šťastlivci jedného dňa začnú hanbiť za svoje šťastie a možno si povedia: „Je hanebné mať šťastie: na svete je príliš veľa biedy!“

Feser vo výbornej knihe *All One in Christ: A Catholic Critique of Racism and Critical Race Theory* kritizoval kritickú rasovú teóriu a jej popularizátorov. Poukazuje na to, že predstava nerovnosti ako fundamentálnej nespravodlivosti je centrálna myšlienka tohto hnutia.

Ukázal tiež, že táto téza je dogmaticky presadzovaná a zle vyargumentovaná a že argumenty, ktoré jej proponenti uvádzajú, spočívajú na hrubých logických chybách, ľahko odhaliteľných omyloch spoločenských vied a rétorickej taktike označiť kohokoľvek, kto si dovoľuje s nimi nesúhlasiť, ako „rasistu“. Pokiaľ tú hru prijmete, skončili ste. V slušnej spoločnosti rasisti nemajú žiadne práva a pokiaľ sa necháte označiť za rasistu, ani vy ich nemáte. Títo autori tiež demonizujú západnú civilizáciu, o ktorej tvrdia, že podporuje nespravodlivosť, že je „rasistická“, že pestuje „nadradenosť bielej rasy“ a aj inak je jednoznačne tyranská a utláčateľská. Uprednostňujú politiku rasovej diskriminácie voči tým, ktorí vraj profitujú z „belošských privilégií“ a navrhujú program prevýchovy, ktorý má priniesť diskomfort a pochybnosti o sebe samých tým, ktorých myseľ bola údajne formovaná „belošstvom“, „bielym vedomím“ a „bielou krehkosťou“.

V týchto tirádach vidieť charakteristické znaky hriechu závidi, ako ju chápe Akvinský. Samotný fakt, že niektorí majú dobrá, ktoré iní nemajú, sa považuje za sám osebe netolerovateľný; osoba, ktorá namieta proti tejto nerovnosti, to robí očierňovaním tých, ktorí tieto dobrá vlastnia, zľahčuje alebo popiera ich prednosti a vyzdvihuje a zveličuje ich neresti; a má cieľ aj iným spôsobom ich psychicky a materiálne poškodiť.

Ilustračný obrázok: Závišť

zdroj: wikimedia commons

Feser podotýka, že kritická rasová teória propaguje podvratný manichejský morálny príbeh, podľa ktorého etické, právne, náboženské a iné kultúrne inštitúcie tradične ctené a podporované západnou civilizáciou sú v skutočnosti dymovou clonou pre zlo „rasizmu“, „bielej nadvlády“ atď., ktoré zabetónovali túto nespravodlivosť. A na strane údajných „obetí“ tohto darebáckeho systému a „antirasistov“, ktorí tvrdia, že ho odhaľujú, stojí Boh a všetci anjeli. Sotva si možno predstaviť jasnejšiu ilustráciu Nietzscheho myšlienky, že morálka resentimentu prevracia poriadok vecí tým, že tých, ktorým závidia berie ako zlých a závidlivcov ako dobrých a vydáva projekt ničenia predmetov závidi za „spravodlivosť“ a nie zúriacu, pomstychtivú nenávisť, ktorá je skutočnou motiváciou tohto hnutia.

Prenikavý pseudomoralizmus kritickej rasovej teórie pripomína tarantuly z Nietzscheho knihy. Útok na objektivitu a rovnaké zaobchádzanie podľa zákona v prospech subjektívnych naratívov je presne tým, o čom Nietzsche v knihe *O pôvode morálky* hovorí, že odlišuje resentment od skutočnej spravodlivosti. Hnutie „na zastavenie financovania polície“ a odmietanie ľavičiarских prokurátorov dodržiavať základné zákony a poriadok sú presne tým, čím Nietzsche opovrhuje ako dekadentnou mäkkosťou a súcitom so zločincami a považuje to za ďalší vedľajší produkt morálky resentmentu. A vrúcne prijatie kritickej rasovej teórie vládami, korporáciami, univerzitami, cirkvami je príkladom „delikátneho a najvznešenejšieho triumfu odplaty“, ktorý môžu závistlivci dosiahnuť nad tými, ktorým závidia – presvedčiť ich, aby prijali pseudomorálku resentmentu, ktorá je zameraná na ich vlastnú skazu.

To, čo platí pre kritickú rasovú teóriu a jej útok na „bielu nadvládu“, platí aj pre feminizmus a jeho útok na „patriarchát“, queer teóriu a jej útok na „heteronormatívnosť“ a všetku tú ostatnú politiku ukrivdenosti. Hoci sa tvária ako spravodlivosť, Nietzscheho analýza odhaľuje, že nie sú ničím iným ako prejavom závesti a resentmentu. Pre Nietzscheho je konečným výsledkom modernej rovnostárskej politiky, ktorá vyrástla z resentmentu, to, čo nazval „posledný človek“ – najopovrhnutiahodnejší z ľudských bytostí, ktorý je zbavený všetkých vznešených túžob a oceňuje iba pohodlie a bezvýraznú rovnosť so všetkými ostatnými.

Pre Akvinského je hriech závesti obzvlášť satanský, „ten, ktorý má svoje hlavné miesto v (diablovom) srdci“. Je zaujímavé, že tak vzdialení myslitelia sa zhodujú v závažnosti, ktorú pripisujú tejto neresti.

Pretože kritická rasová teória a súvisiace doktríny samy seba vykresľujú ako protiklad k rasizmu (čo je nesprávne, pretože ide o obyčajný rasizmus namierený proti „bielym“ a neznášanlivosť a útlak namierený proti heterosexuálom), mnohí klerici a ľudia dobrej vôle sa domnievajú, že tieto doktríny sú neškodné, alebo nanajvýš sa mýlia v nejakých detailoch a nie v základných princípoch. Bolševizmus by bol potom tiež neškodný, pretože tvrdil, že zastupuje záujmy pracujúcich, a národný socializmus v tejto optike musí byť neškodný tiež, pretože má na sebe plášť vlastenectva. Politika Woke ešte nedosiahla také deštruktívne výsledky ako tieto ideológie, hoci morálna korupcia a mrženie detí v mene rodovej ideológie naznačujú, že potenciál vyrovnáť sa komunizmu a nacizmu tu je. Ale extrémne požiadavky a militantná rétorika stačia na to, aby sme videli, že tu máme dočinenia s niečím, čo presahuje bežný politický omyl – ide o hlbšiu duchovnú nezriadenosť.

Existuje dôvod, prečo je závest tradície považovaná za hlavný hriech – hriech, ktorý má prirodzenú tendenciu domino efektom vytvárať ďalšie hriechy. A tieto ďalšie hriechy v tomto prípade obzvlášť ničia pokoj a poriadok.

To, čo sa dnes predáva pod nálepkou „sociálna spravodlivosť“, je v skutočnosti hlboko antisociálna nenávisť. Skutočná sociálna spravodlivosť si vyžaduje zničenie tohto hada.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/politika-zavisti/>